

1 Smještaj kompleksa Kapljuč u odnosu na staru Salonu

FRANKO OREB

Konzervatorski radovi na arheološkom lokalitetu Kapljuč u Solinu

*Položaj lokaliteta u odnosu na antičku Salonu
i njegova važnost*

Lokalitet je dobio ime po gorskoj bujici, a nalazi se nekih stotinjak metara sjeveroistočno od sjevernog gradskog bedema antičke Salone i amfiteatra zahvaćajući površinu od oko 1800 m².

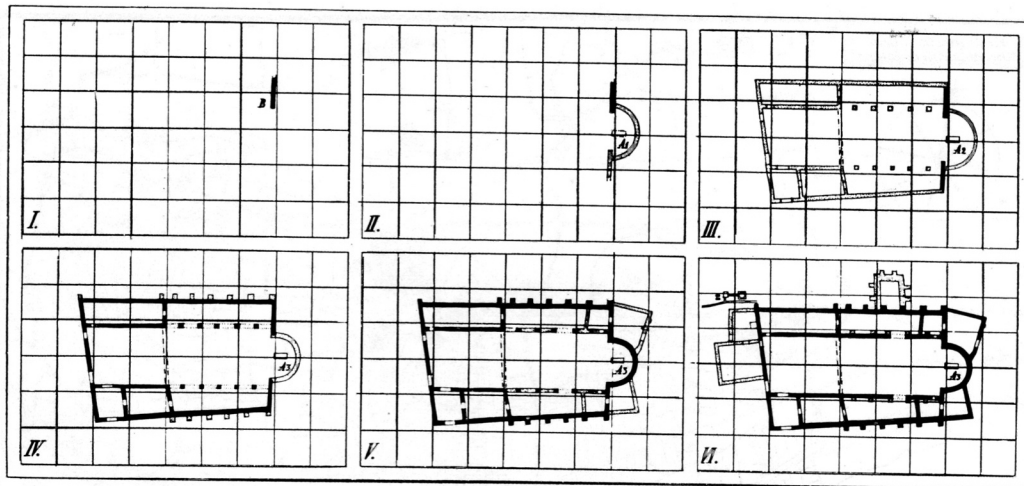
Pored Manastirina i Marusinca, Kapljuč predstavlja vrlo važnu kariku u nizu salonitanskih grobišno-bazilikalnih kompleksa. S naučnog stanovišta on predstavlja jednu značajnu spomeničku cjelinu u pogledu proučavanja života starokršćanskih općina, pružajući nam dragocjene podatke o sakralnoj i grobnoj arhitekturi, liturgiji, kultu mučenika itd. (sl. 1)

*Historijat istraživanja s kratkim opisom
postanka i razvitka kompleksa*

Istraživanja na ovom lokalitetu započela su još u prošlom stoljeću i početkom ovog stoljeća (don Franje Bulić 1871. i 1909. god.) i zatim, poslije prekida za vrijeme prvog svjetskog rata i nekoliko godina nakon rata, nastavljena 1922. i 1923. godine od Danske misije pod rukovodstvom: Brstenda, Dyggvea i Weila.

U toku spomenutih arheoloških iskapanja otkriveno je nekoliko objekata koji su sačinjavali ovaj kompleks, a to su: *trobrodna bazilika, adneksi, torkular i nekropola*.

Starokršćanski kompleks na Kapljuču razvijao se u nekoliko faza počevši od početka IV st. (kao i svi ostali u Solinu), pa sve do kraja VI ili početka VII st., doživjevši u ta tri stoljeća svoga života čitav niz preinaka. Prije početka formiranja starokršćanskog kompleksa na ovom je području postojala poganska nekropola od I do IV st. n. e. Tek kada su početkom IV st. n. e. na ovom lokalitetu pokopani prvi kršćanski mučenici, pogubljeni u solinskom amfiteatru, počeo se razvijati i ovaj starokršćanski kompleks. Oko grobova prvih kršćanskih mučenika postepeno se formiralo veliko starokršćansko groblje i prve sepulkralne građevine (memorije) nastale prije gradnje bazilike. Kada je kompleks postao premalen da primi sve one koji su htjeli prisustvovati kultu tih mučenika, izgrađena je velika grobišna bazilika polovinom IV st. n. e. i ona predstavlja najraniju cemeterijalnu baziliku u Solinu. Bazilika je trobrodna, podijeljena s 5 pilona u tri lađe i predstavlja ujedno i najvažniji arheološki objekat na ovom lokalitetu. Zapadni dio srednjeg broda bio je po-

2 Razvojne etape kompleksa

kriven masivnim kamenim pločama, a istočni mozaičnim tepisima. Uz istočni, sjeverni i zapadni zid bazilike prizidano je nekoliko adneksa iz raznih faza razvoja kompleksa na Kapljuču. Tlocrt bazilike je vrlo nepravilan, a i sama bazilika je vrlo nesolidno građena, tako da se morala u toku svog postojanja nekoliko puta popravljati i učvršćivati (koncem IV, sredinom V st.). Bazilika je definitivno napuštena oko polovine VI st. n. e. (sl. 2)

Stanje očuvanosti lokaliteta prije početka konzervatorskih radova

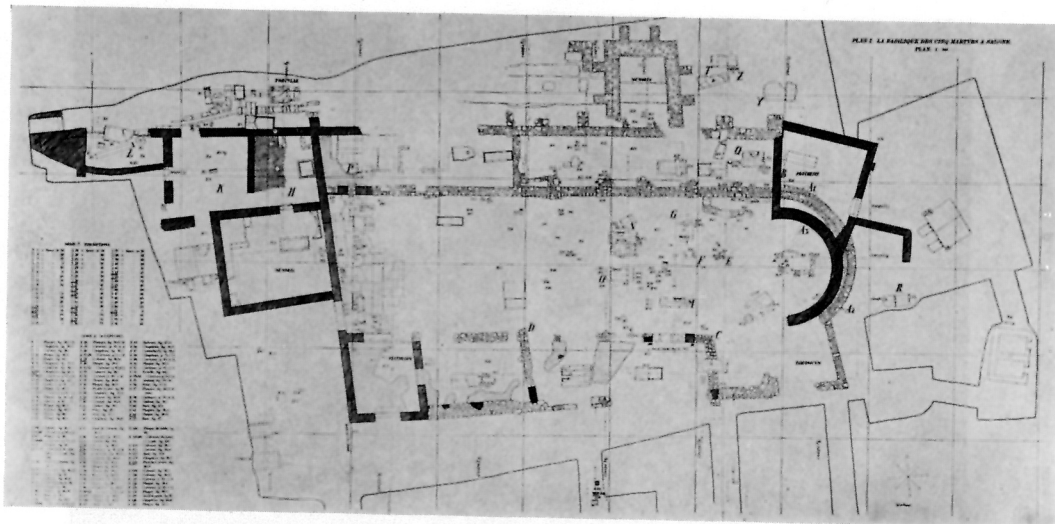
Kompletan lokalitet sa svim pojedinačnim arheološkim objektima bio je jedan od najugroženijih u antiknoj Saloni. Kroz proteklih četrdesetak godina, od završetka istraživačkih radova, stanje arheoloških ostataka još se više pogoršalo jer nikada nisu bili vršeni nikakvi preventivni ili konzervatorski zahvati. Taj je lokalitet služio kao deponij i pašnjak za sitnu stoku, a preko njega (po sredini bazilike) prolazila je utrta pješačka staza do obližnjih kuća. S obzirom na takvo stanje oštećenosti i ugroženosti lokaliteta, koji ni izdaleka nije pružao adekvatnu sliku u odnosu na njegov položaj i značenje u antiknoj Saloni bila su shvatljiva i opravdana nastojanja Zavoda za zaštitu spomenika kulture

u Splitu za njegovo kompletno uređenje i prezentaciju. Sredstvima Republičkog fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti i učešćem Općinskog fonda za kulturu započelo se s radom na konzervaciji i prezentaciji ovog lokaliteta.

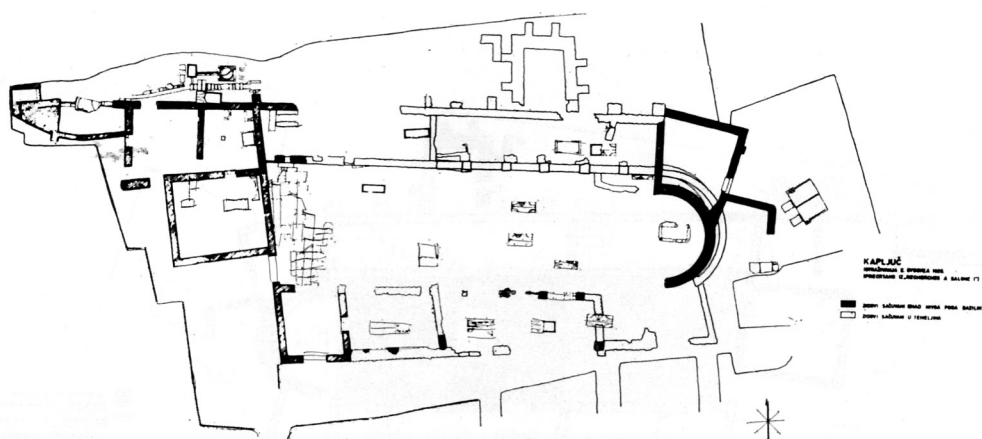
U prvoj je etapi rada (1969. god.) bilo potrebno čitav kompleks najprije očistiti od trave i drugog raslinja, a potom očistiti zidove od naslaga dodatnog materijala (zemlje, kamena i ostalog) i pažljivim otkopavanjem utvrditi smjer njihova pružanja i stupanj očuvanosti. Nakon tih radova moglo se konstatirati da su svi arheološki objekti na lokalitetu vrlo slabo očuvani, a pogotovo sama bazilika. Njezini su zidovi bili porušeni gotovo do temelja, a naročito zidovi njene srednje lađe gdje su se temelji jedva i nazirali. Na pojedinim mjestima nije ih čak ni bilo, a nisu se mogli iskopavanjem ni evidentirati. Samo istočni dio bazilike s apsidom i prothesisom i zapadni dio s velikom dograđenom memorijom, bili su sačuvani iznad nivoa poda bazilike, što se objašnjava činjenicom postojanja dviju velikih gomila na istočnom i zapadnom kraju današnjeg arheološkog lokaliteta. Mozaični tepisi koji su pokrivali istočni dio srednjeg broda bazilike, i kamene ploče koje su pokrivalo zapadni dio srednjeg broda, već su davno prije bili uništeni. Memorija uz sjeverni perimetralni zid bazilike, također je bila sačuvana samo u teme-

3 Kompleks prije konzervatorskih radova — pogled s istoka

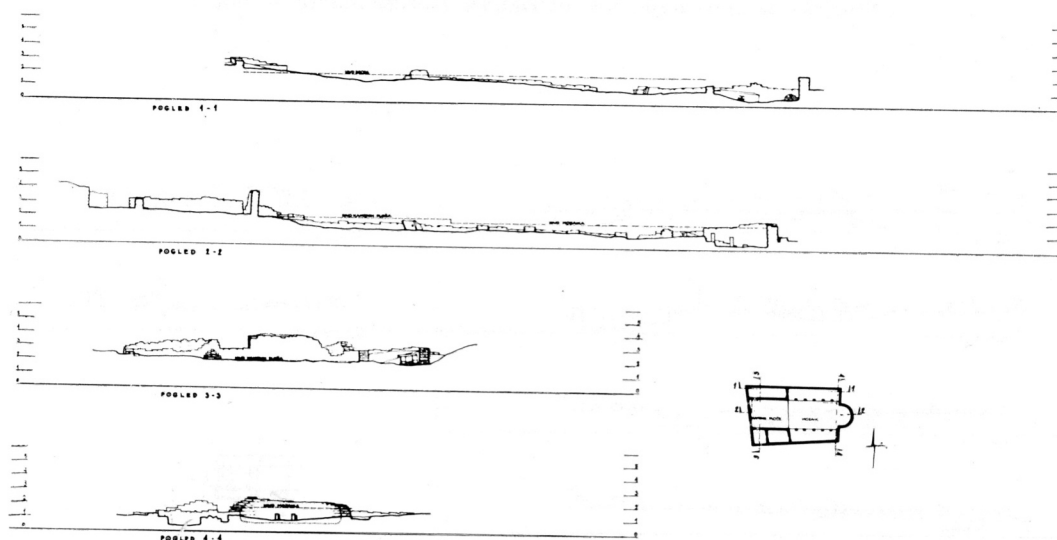

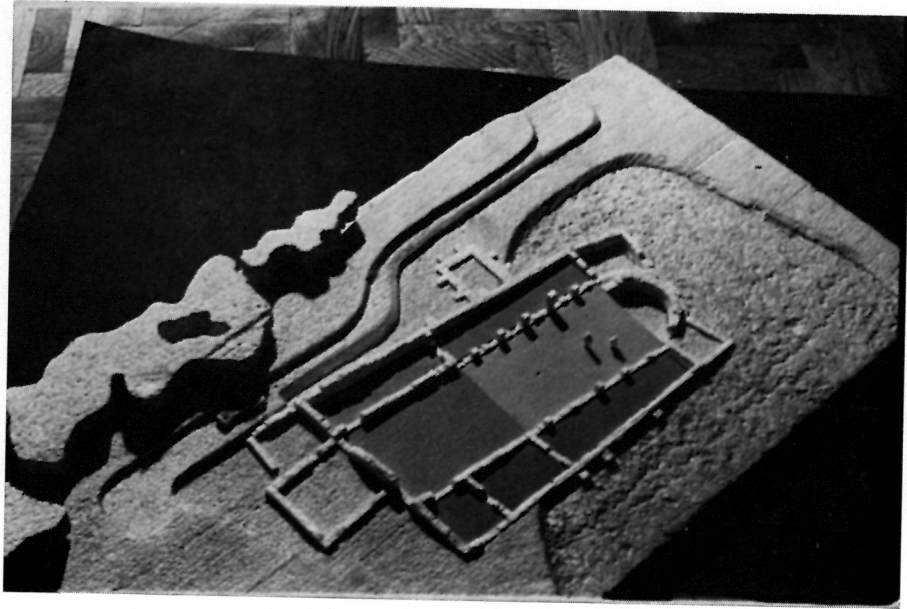
4 Stanje 1928. god. — tlocrt

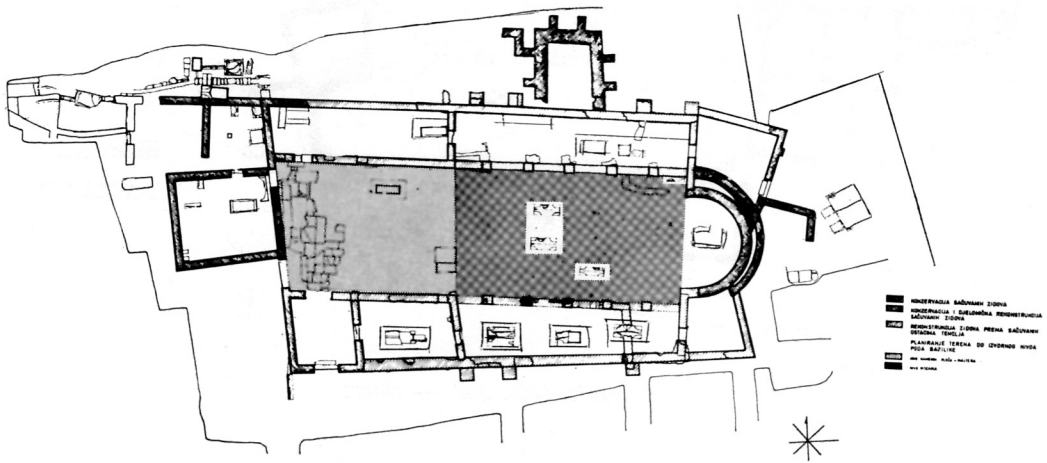
5 Stanje 1969. god. — tlocrt

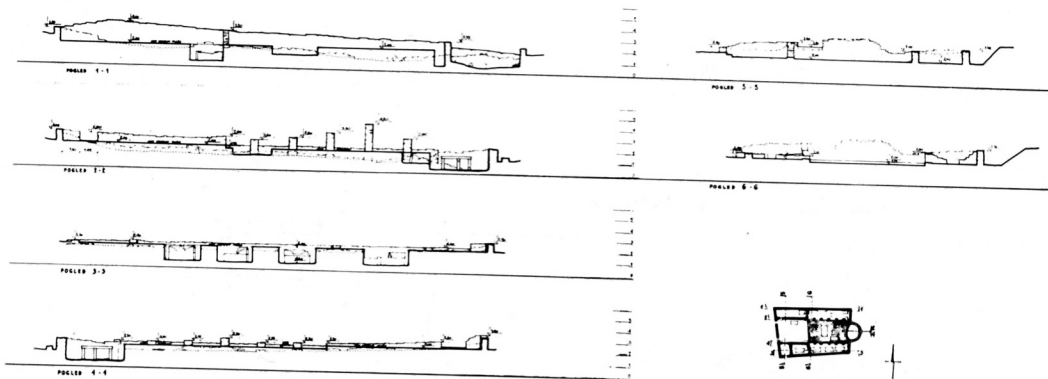
6 Stanje 1969. god. — presjeci

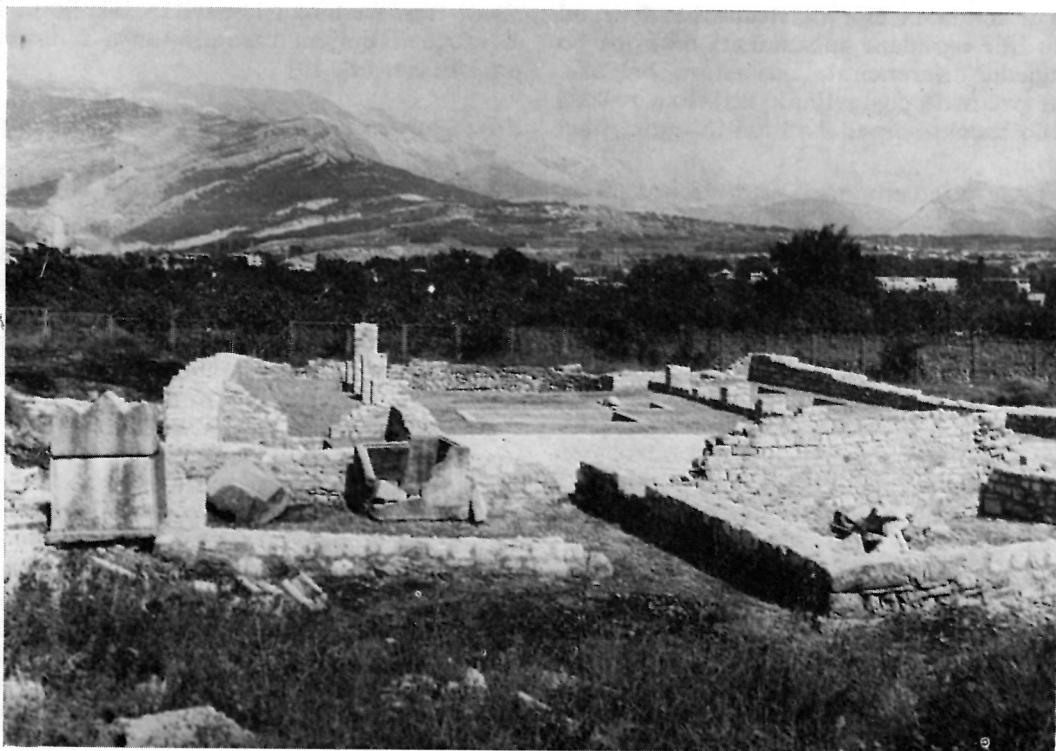
7 Maketa konzervacije, rekonstrukcije i prezentacije

8 Projekt konzervacije, rekonstrukcije i prezentacije — tlocrt

9 Projekt konzervacije, rekonstrukcije i prezentacije — presjeci

10 Kompleks poslije konzervatorskih radova — pogled sa zapada

ljima, dok je velika memorija s ostalim prostorijama na zapadu bazilike bila nešto bolje očuvana. Sjeverno od zapadnih adneksa ostali su djelomično sačuvani pojedini elementi torkulara (tijesak za vino i ulje). Za nekropolu se moglo konstatirati da se grobovi raznih tipova i oblika nalaze razasuti po čitavom kompleksu i da su bili ograđeni suhoziđem. Posebno se u lošem stanju nalazio grob solinskih mučenika u kripti apside oivičen sa 6 stupića visine oko 1 m. (sl. 3)

Nakon ove etape radova kada se točno utvrdilo stanje očuvanosti arheoloških ostataka i usporedilo ga se sa Dyggveovim stanjem 1928. god., moglo se konstatirati da se u ovih četrdesetak godina stanje umnogome pogoršalo. U vezi s time prvi zadatak Zavoda bio je izraditi kompletnu arheološku dokumentaciju na temelju monumentalne publikacije »*Recherches a Salona I*«, koju su pripremili spomenuta trojica danskih stručnjaka 1928. god. (arhitektonski snimci svih faza nastanka i razvitka lokaliteta, snimak postojećeg stanja). Ekipe arhitektonskih tehničara Zavoda za zaštitu spomenika kulture ponovno je izradila arhitektonski snimak postojećeg stanja (tlocrt i presjeci).¹ (sl. 4, 5, 6)

Konzervacija i prezentacija

Tek pošto je izrađena kompletna dokumentacija o postojećem stanju, prišlo se studiranju načina konzervacije i prezentacije, razumijevanja i doživljavanja samog lokaliteta na radnoj maketi imajući u vidu ove osnovne momente:

- Pretpostavljajući da će današnja prometnica koja povezuje amfiteatar s kršćanskim kulturnim centrom u novom urbanističkom planu zadržati uz

manje korekture svoju današnju trasu, prezentacija Kapljuča, koji se nalazi uz nju, predstavljat će etapu u doživljavanju spomeničkih kompleksa na tom potezu.

- Budući da sa sadašnje prometnice arheološki nalazi nisu bili vidljivi, trebalo je voditi računa da se pri uređenju pristupnog puta i rekonstrukcijom sjevernog perimetralnog zida i pojedinih pilona bazilike, do visine sagledive s današnje prometnice, dobije vizualna povezanost prometnice sa spomeničkim kompleksom.
- Poštujući slobodnu vizuru prema Manastirinama bilo je potrebno predvidjeti sjeverozapadno od kompleksa zeleni tampon koji će zakloniti pogled na noviju neukusnu betonsku izgradnju (sl. 7).

Tek nakon ovakvog metodološkog postupka, a imajući u vidu spomenute postavke, prišlo se izradi projekta konzervacije i prezentacije s troškovnikom po kojem su se izvodili radovi.² (sl. 8, 9)

Pri prezentaciji su poštovane sve važnije faze u razvitku ovog kompleksa, posebno vodeći računa da bazilika dobije primarni značaj.

Za razumijevanje pojedinih faza u razvitku ovog lokaliteta i što potpunijeg doživljavanja prostora same bazilike podignut je nivo terena (nasipanjem) na izvornu visinu pod bazilike. Arheološki ostaci nekropole

¹ U snimanju su učestvovali Mario Sumić i Igor Bikić pod vodstvom ing. arh. Duška Marasovića.

² U izradi projekta učestvovali su ing Duško Marasović, prof. Franko Oreb i Mario Sumić.

prezentirani su u sondama čije su strane izrađene od betona (prije su bile ograđene suhozidom) da bi se po materijalu i izgledu diferencirale od zidova bazilike. Nad sondama se predviđa postavljanje željeznih rešetki da bi se spriječilo bacanje otpadaka i zaštitili posjetioci od pada.

Izvorni nivoi poda u lađama bazilike diferencirani su u završnoj obradi posipanjem po boji i strukturi različitim materijalom, dok je kameni pločnik u zapadnom dijelu srednje lađe obnovljen.

Na zapadnom zidu bazilike i apsidi nisu vršeni nikakvi veći zahvati (osim površinskog učvršćivanja da se spriječi osipanje). Oni su ostali u današnjem stanju očuvanosti, budući su to jedini elementi bazilike koji su bili djelomično sačuvani iznad nivoa temelja. Perimetralni zidovi i piloni bazilike rekonstruirani su prema ostacima sačuvanim u temeljima, a vidljivim u sondama, koje dokumentiraju točnost rekonstrukcije i stupanj sačuvanosti.

Svi rekonstruirani zidovi zidani su manjim priklešanim kamenim blokovima, a prema sačuvanim ostacima, dok je jezgra zida ispunjena s dodatkom lomljenog kamena u produžnom mortu.

Vodeći računa o tome da se bazilici pristupa s juga, perimetralni zidovi bazilike se stepenasto podižu da bi se s pristupnog puta i uz sam južni zid bazilike što bolje doživio njen unutarnji prostor. Svi arhitektonski elementi razbacani po kompleksu postavljeni su na svoje izvorno mjesto, a torkular kao atraktivni element lokaliteta, koji je konzervatorskim zahvatima popravljen, trebalo bi obnoviti u svojoj funkciji. Isto tako je rekonstruiran grob solinskih mučenika u apsidi bazilike i trebalo bi ispitati mogućnost vraćanja na izvorno mjesto ploče pod kojom su bili pokopani vojnici-mučenici, a koja se danas čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Oko kompleksa je postavljena željezna ograda na kojoj treba postaviti tablu s legendom koja će prikazivati

faze nastanka i razvitka lokaliteta i tako pomoći njegovu boljem razumijevanju i doživljavanju kod posjetilaca. (sl. 10)

Prijedlog za hortikulturno uređenje kompleksa

Imajući na umu da bi kompleks, nakon završetka konzervatorskih radova, trebalo oplemeniti i urediti u hortikulturnom smislu, Zavod se obratio ing Dušanu Jedlowskom, naučnom suradniku Instituta za jadranske kulture u Splitu. Prema njegovu prijedlogu radovi bi se izveli u dvije faze.

U prvoj fazi bi se mogli izvesti određeni radovi bez obzira na to da li su obavljani svi drugi zemljani radovi (niveliranje terena, pokosi i slično).

Čitava sjeverna strana s unutarnje strane ograde može se zasaditi odgovarajućim zimzelenim vrstama visokog uzrasta (razne vrste čempresa, piramidalni, horizontalni, arizonski) kako bi se vizualno kamuflirao teren iznad ovog lokaliteta. Trebalo bi samo ostaviti slobodnu vizuru s parkirališta uz magistralu kod ulaza u solinske iskopine, što se može postići korištenjem nižeg ukrasnog grmlja (npr. lovor, oleandar, mirta, viburnum). Isto tako se može pristupiti sadnji stablašica i grmova uz zapadni rub ograde uz preporuku da se relativno visok zemljani pokos na tom mjestu pri dnu osigura niskim suhozidom visine 0,50—0,60 m. U drugoj fazi, nakon što se obavi detaljno unutrašnje uređenje, pristupilo bi se oplemenjivanju pojedinih mjesta ukrasnim biljnim vrstama (npr. ulaz i slično). Isto tako se posebno preporuča stalno čišćenje od korova, i to prije dozrijevanja sjemena, uz upotrebu herbicida, naročito u užem centralnom dijelu kompleksa (tj. bazilici).

LITERATURA:

- *Bulletino d'Archeologia e Storia Dalmata*, XXXII, 1909.
- *Bull. di arch.*, 1899, 133.
- *Recherches a Salona*, I—II, Kopenhagen 1928—1933.
- Dyggve E., *History of Salonitan Christianity*, Oslo, 1951.